

УДК 371.016:811.161.2

Л. О. Попова

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Внесення суттєвих змін до чинних програм з української мови, спричинених вимогами суспільства, що стрімко розвивається й потребує сформованих цілісних особистостей, здатних до саморозвитку, самоосвіти й самовдосконалення, продуктивної взаємодії в мікро- й макросоціумі, зумовило виникнення таких питань: як корелюються між собою предметна й ключові компетентності; як методично правильно організувати навчання української мови, щоб отримати позитивний результат не лише у формуванні/удосконаленні знань, умінь і навичок учнів, а й у набутті ними досвіду мовленнєвої діяльності, досягти розуміння ними цінності української мови, розвинути здатність використовувати мову як засіб репрезентації особистості; як обрати з-поміж форм, методів і засобів навчання такі, що спонукатимуть учнів до побудови власної освітньої траєкторії та ін.

Схвально, що відповіді такі питання можна вже знайти в наукових студіях українських лінгводидактів. Теоретичні засади впровадження компетентнісного підходу до навчання української мови, узагальнення досвіду вчителів-словесників, практичні поради до вибору форм, методів, прийомів і засобів навчання, адекватних меті й завданням чинних програм з української мови, стали предметом досліджень Н. Голуб, О. Горошкіної, С. Карамана, К. Климової, О. Копусь, О. Кучерук, А. Нікітіної, С. Омельчука, М. Пентилюк та ін. Лінгводидакти не лише переконливо довели важливість формування предметної і ключових компетентностей учнів, а й заклали міцні науково-практичні основи для подальших теоретичних і практико-орієнтованих студій. Незважаючи на багатовекторність розкриття питання, вважаємо доцільним у нашій науковій розвідці звернутися до окреслення шляхів формування ключових компетентностей учнів на уроках української мови.

Мета статті – виокремити шляхи формування ключових компетентностей учнів на уроках української мови й подати методичний коментар до практичної реалізації їх.

Узагальнення праць українських і зарубіжних педагогів та лінгводидактів уможливило такий висновок: ключові компетентності – це ключ до успішної адаптації особистості в суспільстві, індикатор, за яким можна визначити готовність і здатність її функціонувати в основних сферах життя, наприклад, економічній, соціальній, духовній.

З-поміж виділених науковцями шляхів формування ключових компетентностей учнів, на нашу думку, найбільш продуктивними є використання текстів різної жанрово-стильової належності й

упровадження методу проектів. Уже не викликає сумнівів і заперечень думка, що знання перестають бути самоціллю, а стають засобом досягнення певної мети. Тому, сприймаючи інформацію, учні не повинні архівувати її у своїй пам'яті, а мусять фільтрувати, обираючи найнеобхідніше, передбачаючи й моделюючи шляхи її застосування. Ми впевнені, що саме закладена в тексті інформація відкриє учням світ новітніх технологій і незнаних країн, ергономічних ідей і сучасних винаходів та досягнень. Педагогічний досвід, спостереження за освітнім процесом, бесіди з учителями-словесниками переконують, що цікавими для учнів стають тексти про тайм-менеджмент (управління часом чи організація часу), електронні жанри (смс, чат та ін.), сучасні професії, індустрію краси й моди та ін. Зауважимо, що завдання на основі тексту не повинні бути однодіяльними, тобто містити один, і переважно репродуктивний, вид діяльності, наприклад, прочитати-проаналізувати-виписати-вставити, а мусять спонукати до міркувань-роздумів-передбачень, які і є початком саморозвитку, самоосвіти, самовдосконалення й рефлексії. Не варто обмежувати учнів репродукцією, доцільно в завданнях підштовхувати їх до дій, що актуальні для них не лише зараз, а й стануть основою для пошуку нових мовленнєвих тактик, спонукатимуть до міркувань тощо. Наведемо приклади таких вправ, запропонованих авторами підручника з української мови для 8 класу [4]:

Вправа 1. Прочитайте. Визначте, до якого стилю належить текст. Виділіть мікротеми.

ІНТЕРНЕТ РЕЧЕЙ

Інтернет речей (Internet of Things) – єдина мережа, що об'єднує техніку, якою ми користуємося щодня, та віртуальний світ. Технологія не лише дозволяє віддалено керувати різними приладами, а й пов'язує їх між собою. Обмінюючись даними, речі починають «спілкуватися» один з одним. (Наприклад, система відеоспостереження побачить, що кіт розбив вазу, і відправить пилосос прибирати наслідки.)

1926 року Нікола Тесла сказав, що в майбутньому радіо перетвориться на «великий мозок», усі речі стануть частиною єдиного цілого, а технологічні машини будуть поміщатися в кишені. 1990 року випускник МІТ і один з авторів протоколу TCP/IP Джон Ромкі створив першу у світі інтернетну річ – він підключив до інтернету свій тостер. А в 2008–2009 роках кількість підключених до інтернету предметів перевищила кількість людей.

Кожна нова технологія породжує ще дві або три технології, і ми не знаємо, що на нас чекає за найближчим роком. Ще 20 років тому не було пошукових систем, 15 років тому не було соціальних мереж, 10 років тому не було YouTube. Ще зовсім недавно ми могли розділяти реальний і віртуальний світ. Сьогодні реальний світ – це віртуальний світ, а віртуальний світ – реальний (nua.kharkov.ua, <http://studway.com.ua>).

- Випишіть граматичні основи речень.
- Переваги Інтернету речей очевидні. А чи є небезпеки в цього явища? Складіть список можливих небезпек та обміняйтеся думками з однокласниками.

Вправа 2. Прочитайте. Знайдіть речення з тире між підметом і присудком, обґрунтуйте вживання цього розділового знака. Поміркуйте, чому, на вашу думку, у відповідях багато запозичених слів?

ЩО ТАКЕ ПОГАНІЙ І ХОРОШИЙ СТРИТ-АРТ

Володимир Манжос, учасник дуету *Interesni Kazki*:

«Хороший» стрит-арт – це професійно виконаний і завжди актуальний твір, часто з якоюсь глибокою або не дуже ідеєю-імпульсом і найголовніше – з душею. Така робота живе своїм життям і працює з глядачем – змушує його думати, міркувати, відчувати, переживати і прозрівати. Таких художників не дуже багато, тому ризик наплодити погані роботи дуже великий.

Олексій Бордусов, учасник дуету *Interesni Kazki*:

У стрит-арту популярність є, але він популярніший серед простих людей, які не особливо цікавляться якимись трендами. Коли ми малювали роботу в Києві, поруч проходили люди, відгукувалися, казали: «Дякуємо, що малюєте – це краще, ніж сіра стіна». Навіть бабусі проходили і говорили, що подобається.

Олег Соснов, куратор проектів у сфері стрит-арту:

Мурал – це монументальне мистецтво, а не засіб масової агітації. Пояснювати мистецтво – справа невдячна та й, напевно, не завжди потрібна. Головне – це відчуття людей, які спостерігають фінальний результат щодня. Для мене найважливіший фідбек – це відсутність тагів (написів балончиками) поверх робіт. Більшості людей важко оцінити той чи інший об'єкт, оскільки просто немає розуміння цього виду мистецтва. Не кажучи вже про розуміння сучасного мистецтва взагалі. У цьому немає провини людей, проблема в тому, що нам просто не прищеплювали хороший смак і нам нема з чим порівнювати.

Поява робіт деяких хлопців саме в Києві створює позитивний імідж для України і формує актуальний бекграунд для вітчизняних художників.

Андрій Зоїн, організатор фестивалю стрит-арту «Республіка» в Кам'янці-Подільському:

У Києві зараз намальовано близько 30 робіт, половина з них – чудова, інша – ні. Як на мене, все це не стрит-арт, а малюнки на будинках. Погані видно відразу (як лелека або хатка від місцевих художників). Мені подобається, коли стрит-арт малюють на вулиці невідомі автори, а твір змушує думати, посміхатися, є меседжем, який потрібно зрозуміти. (За І. Грищенком, А. Григорашем, <http://bzh.life>)

- Що таке стрит-арт? Що таке хороший стрит-арт, на думку учасників інтерв'ю?

- Підготуйте аргументи до дискусії: «Великий яскравий напис на стіні: стрит-арт чи вандалізм?».

Логічним продовженням таких вправ стане складання учнями власних текстів різної жанрово-стильової належності. Позитивним, на нашу думку, є те, що чинна програма з української мови враховує потреби й запити нинішніх учнів, зокрема містить рекомендовані види робіт, теми яких скеровано на формування в учнів ключових компетентностей. Автори програми зазначають, що рекомендовані види творчих робіт представлено актуальними для школярів жанрами, серед яких допис до веб-сайту чи соцмережі, стаття певного змісту до Вікіпедії, план роботи над проектом, реклама шкільного творчого конкурсу тощо. Мета таких робіт – «формування життєвих компетентностей, необхідних для успішної самореалізації в житті, навчанні та праці» [5].

Ефективному формуванню ключових компетентностей учнів сприятиме використання методу проектів, оскільки «проекування та його головне концептуальне вираження – проект – найдієвіший акт переходу від теорії до практики, від минулого до майбутнього, від потенційного до актуального» [3, с. 2].

Ефективність методу проектів на уроках української мови обґрунтована в наукових студіях Н. Голуб, О. Горошкіної, Т. Грубої, Л. Варзацької, Л. Кратасюк, В. Нищети та ін. Науковці узагальнили погляди на визначення поняття «метод проектів», класифікували види проектів і сформулювали особливості реалізації певних видів проектів, переконливо довели, що «у структурі уроку української мови і мовлення метод проектів забезпечує передусім мотиваційну включеність учня у процес пізнання, завдяки чому створюються оптимальні умови для активності його як співтворця на всіх етапах пізнавальної діяльності. ... Стає можливою постановка і розв'язання проблемних запитань і завдань на рівні внутріпредметних, міжпредметних зв'язків, міжпредметної інтеграції, у ході розв'язання яких учні включаються в цільовизначення, планування, організацію власного учіння, рефлексію – опановують усю сукупність оргдіяльнісних умінь» [1, с. 179].

Головна мета використання методу проектів – «забезпечити переконливу мотивацію самостійної та колективної навчальної діяльності учнів, інтегрувати дисципліни різного профілю, сприяти формуванню пошукових умінь і навичок, нарешті – створити «ситуацію успіху» на уроці» [2].

Метод проектів вважаємо одним з найпродуктивніших у компетентнісній парадигмі, оскільки він дає змогу не лише перевірити рівень знань учнів з української мови й предметів суспільно-гуманітарного й природничо-математичного циклу, а й удосконалити вміння працювати з довідковою літературою й навички самостійної пошукової роботи, накопичити досвід організації власної дослідницької діяльності, сформулювати здатність прогнозувати її результат. Зауважимо, що супровідна мета методу проектів – навчити учнів працювати в

колективі – мікросоціумі, – а отже, вчитися толерантного спілкування, усвідомлено інтегрувати знання з різних галузей науки, використовувати необхідну інформацію не для репродукції, а для продукування нових знань. Відтак метод проектів дає змогу комплексно оцінити вміння учнів вільно, комунікативно доречно користуватися українською мовою в різних життєвих ситуаціях, здатність їх спільно вирішувати навчальні завдання, успішно взаємодіяти в колективі, самостійно знаходити необхідну інформацію, критично аналізувати, систематизувати, трансформувати й використовувати її відповідно до поставлених цілей, планувати власну освітню діяльність, самоорганізовувати, моделювати власну поведінку для реалізації успіху в проектній діяльності.

На нашу думку, цікавими для учнів стануть такі проекти: колективний середньої тривалості творчий проект «Словник етикетних формул» (5 клас); груповий довготривалий інтегрований творчий проект «Сценарій мультфільму про пригоди козаків у сучасному місті» (6 клас); індивідуальний короткотривалий інтегрований проект «Мое тижневе меню» (6 клас); індивідуальний середньої тривалості інтегрований творчий проект «РЕКОМЕНДУЮ!» (мультимедійна презентація улюбленої книги) (7 клас) та ін.

Отже, використання текстів різної жанрово-стильової належності й упровадження методу проектів сприятиме ефективному формуванню ключових компетентностей учнів, дасть змогу переконати їх у тому, що «знання мають бути інструментом у розв'язанні життєвих проблем, засобом особистісного розвитку, соціалізації учнів, успішного професійного становлення та облаштування особистого життя» [5].

Перспективи дослідження вбачаємо у визначенні лінгводидактичного потенціалу компетентісно орієнтованого дидактичного матеріалу як засобу формування ключових компетентностей учнів.

Список використаної літератури

- 1. Варзацька Л. О.** Міжпредметна інтеграція в системі компетентісної мовної освіти [Електронний ресурс] / Л. О. Варзацька // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Філологічна. – 2013. – Вип. 40. – С. 177–180. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2013_40_44
- 2. Груба Т. Л.** Використання методу проектів на уроках української мови в профільній школі [Електронний ресурс] / Т. Л. Груба. – Режим доступу: [http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/2015/N4\(32\)/2.PDF](http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/2015/N4(32)/2.PDF)
- 3. Ницета В. А.** Метод проектів як засіб формування життєвої компетентності старшокласників у процесі навчання українознавчих предметів : автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.09 «Теорія навчання» / Володимир Анатолійович Ницета; Криворізь. держ. пед. ун-т. – Кривий Ріг, 2009. – 20 с.
- 4. Українська мова :** підручник для 8 класу загальноосвітніх навчальних закладів / С. О. Караман, О. М. Горошкіна, О. В. Караман, Л. О. Попова. – К. :

Літера ЛТД, 2016. – 296 с. **5. Українська мова.** 5–9 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas>

Попова Л. О. Шляхи формування ключових компетентностей учнів на уроках української мови

У статті виокремлено шляхи формування ключових компетентностей учнів на уроках української мови й подано методичний коментар до практичної реалізації їх. Автор на основі узагальнення праць українських і зарубіжних педагогів і лінгводидактів доходить висновку: ключові компетентності – це ключ до успішної адаптації особистості в суспільстві, індикатор, за яким можна визначити готовність і здатність її функціонувати в основних сферах життя. Зазначено, що, сприймаючи інформацію, учні не повинні архівувати її у своїй пам'яті, а мусять фільтрувати, обираючи найнеобхідніше, передбачаючи й моделюючи шляхи її застосування. Науковець вважає метод проектів одним з найпродуктивніших у компетентнісній парадигмі, оскільки він дає змогу не лише перевірити рівень знань учнів з української мови й предметів соціально-гуманітарного й природничо-математичного циклу, а й удосконалити вміння працювати з довідковою літературою й навички самостійної пошукової роботи, накопичити досвід організації власної дослідницької діяльності, сформувати здатність прогнозувати її результат.

Ключові слова: компетентність, ключові компетентності, уроки української мови, текст, метод проектів.

Попова Л. А. Пути формирования ключевых компетентностей учащихся на уроках украинского языка

В статье выделены пути формирования ключевых компетентностей учащихся на уроках украинского языка и представлен методический комментарий к практической их реализации. Автор на основе обобщения работ украинских и зарубежных педагогов и лингводидактов приходит к выводу: ключевые компетентности – это ключ к успешной адаптации личности в обществе, индикатор, по которому можно определить готовность и способность ее функционировать в основных сферах жизни. Отмечено, что воспринимая информацию, ученики не должны архивировать ее в своей памяти, а должны фильтровать, выбирая самое необходимое, предвидя и моделируя пути ее применения. Автор считает метод проектов одним из продуктивных в компетентностной парадигме, поскольку он позволяет не только проверить уровень знаний учащихся по украинскому языку и предметам социально-гуманитарного и естественно-математического цикла, но и усовершенствовать умение работать со справочной литературой и навыки самостоятельной поисковой работы, накопить опыт организации собственной

исследовательской деятельности, сформировать способность прогнозировать ее результат.

Ключевые слова: компетентность, ключевые компетентности, уроки украинского языка, текст, метод проектов.

Popova L. The Ways of Students' Key Competencies Formation in the Ukrainian Language Lessons

The article deals with the ways of students' key competencies formation in the Ukrainian language lessons and gives methodical commentary on their practical implementation. Having made a generalization of the works of Ukrainian and foreign educators and linguistic, the author concludes: key competences are the key to the successful adaptation of the individual in society, an indicator by which one can determine the readiness and ability to function in the main spheres of life. It is mentioned that students should not archive all the perceived information in their memory, but they must filter it, choosing the most necessary, anticipating and modeling the ways of its application. The scientist believes that the method of projects is one of the most productive in a competent paradigm, since it enables not only to check the level of students' knowledge of the Ukrainian language and the subjects of the social-humanitarian and natural-mathematical cycle. It also helps to improve the ability to work with information materials and the skills for independent research work, to accumulate the experience of organizing their own research activities, to form the ability of predicting its outcome.

Key words: competence, key competences, Ukrainian language lessons, text, project method.

Стаття надійшла до редакції 22.02.2018 р.

Прийнято до друку 01.03.2018 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Караман О. Л.